

Bárdosi Vilmos

Francia–magyar tematikus szótárszótár

Szólásmagyarázatok és gyakorlatok megoldókulccsal*

Budapest: Tinta Könyvkiadó, 2010. 400 p.

ISBN 978-963-9902-36-7

Keresve sem találhatnánk jobb mottót e remekbe szabott frazeológiai munka elé, mint a kötet elején található Voltaire-idézet. Való igaz, bárhol nyitjuk ki e gyűjteményt, biztos tanulunk belőle, elgondolkoztat minket, és még kedvünket is leljük benne. A címben szereplő *szótár* kifejezés többszörösen igaz a kötetre (1., 3. és 4. rész), sőt a tartalom jócskán túlmutat a frazeológiai egységeknél amúgy sem egyszerű betűrendes szerkezeten.

Az *Előszó* elméleti bevezetőjében a frazeológia definíciója, majd a francia nyelv frazeológiai egységeinek meghatározása és osztályozása következik (7–20), mégpedig a lazább szókapcsolatoktól (lexikai affinitások, jelszavak, feliratok, graffitik, szituációs klisék stb.) a kötöttebb szókapcsolatokig (szólások, kinegrammák, szóláshasonlatok, idiómák, közmondások, szállóigék, idézetek stb.) haladva. Magyar kiadványban egyedülálló összefoglaló munka ez, amely kitér a francia frazeológia fejlődéstörténetére, és nem titkolja azt a tényt, hogy sem az elnevezések, sem pedig az osztályozás kérdése nem egységes, mivel a „kategóriák közötti határvonalak egyes esetekben nehezen húzhatók meg” (8). A szerző kitér a retorikai osztályozásra, melyeket példákkal illusztrál: antitézis (*ni chair ni poisson* 'se hús, se hal'), metonímia (*être soupe au lait* 'hirtelen haragú'), ugyanakkor a frazémák kultúrtörténeti osztályozását is elvégzi, például jövevény szólások, vándor szólások, nyelven belüli szólásképzés stb.

Egy ilyen volumenű munkának komoly előzményei vannak. Bárdosi Vilmos az ELTE

Francia Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára, egyben a francia frazeológia nemzetközileg elismert tekintélye. Először a *De fil en aiguille. Kalandozás a francia szólások világában* című kötet jelent meg (Bárdosi 1986), majd a *Francia–magyar szótárszótár. Tematikus gyűjtemény és gyakorlókönyv* (Bárdosi 1997). A két kötet átdolgozott és kibővített változata a mostani kiadvány. A szerző egyetemi oktatóként francia nyelven is megjelentette e gyűjtemény egy részét Jean-Yves de Longueau-val közösen: *Petit dictionnaire thématique des locutions françaises* címen (Bárdosi–Longueau 1994). A szerző nevéhez fűződik a *francia nyelv lexikona* (Bárdosi–Karakai 1996) és a *Francia–magyar kéziszótár* (Bárdosi–Szabó 2007), valamint a *Magyar szótár* (Bárdosi 2003) és számos frazeológiai tárgyú szakkikk.

A nyelvtanulás minden szintjén találkozunk állandósult szókapcsolatokkal, azonban ahhoz, hogy pontosan és jó helyen alkalmazzuk őket, igen megbízható tudásra van szükség. Ebben a kötetben 1000 gallicizmus található, magyar megfelelőikkel, újfajta megközelítésben. Ha túljutottunk a borítón földrajzi elhelyezésben található szólásokon, és belelapoztunk a könyvbe, kezdeti szorongásunkat (vajon mennyit tudok?) kellemes izgalom váltja fel, a felismerés élménye, és az a mosoly, amelyet Tóth Péter szellemes illusztrációi csálnak ajkunkra. A grafikus a szólások konkrét értelmét használja rajzaihoz, rávezetvén így az olvasót arra, hogy a szavak tudása nem feltétlenül vezet a szólás értelmezéséhez. Azonban minden két nyelven van, így a kezdő silabizál és rácsodálkozik, a szilárd franciatudással rendelkező felhasználó pedig keres, kutató, felfedező, és élményekkel gazdagodik „utazása” végén.

A tematikus csoportosítás alapján a kötet 25 alfejezetre tagolódik, amelyek tükrözik az emberi élet minden külső és belső aspektusát, hiszen a kreativitás minden területen tetten érhető. Lássunk néhány példát ebből a gazdag tárházból: az ember kinézete (*être laid comme un pou / ronda, mint a bűn*), tisztálkodás és öltözködés (*être en petite tenue / lenge ma-*

* Szerkesztőségünk kérésére ezt a művet elsőként egy egyetemi oktató, majd egy egyetemi hallgató egymástól függetlenül mutatja be. – A szerk.

gyarban van), az emberi élet (*prendre un coup de vieux / hirtelen megöregszik*), az asztal örömei (*mettre les petits plats dans les grands / királyi módon megvendégel vkit*), munka közben és után (*suer sang et eau / vért izzad*), emberi cselekvési és viselkedési módok (*péter le feu / tele van energiával*), kudarchelyzetek (*demander la lune / toronyórát láncsal szeretne*), az élet nehézségei (*il y a un os / van egy kis bibi*), a nehézségeket leküzdő ember (*tirer le gros lot / megütötte a főnyereményt*), emberi kapcsolatok (*conter fleurette / csapja a szelet*), a beszéd (*un ange passe / angyal szállt el fölöttünk*), a gondolkodás (*poser une colle / fogas kérdést tesz fel*), lelkiállapot (*rire aux anges / nevet, mint a fakutya*), a mozgás (*plier bagage / szedi a sátorfáját*), a pénz (*être un panier percé / kifolyik a pénz a kezéből*), a környezet (*C'est comme l'oeuf de Christophe Colomb! / Ez olyan egyszerű, mint Kolumbusz tojása*).

A könyv felépítése a következő: 1. Tematikus francia szólástár, a francia szólások értelmezése francia nyelven, ahol szükséges, a szólás eredetének magyarázata, végül a magyar megfelelő, sok esetben több is. 2. Gyakorlófeladatok, amelyek célja, hogy elősegítsék az egyes szólások elsajátítását, vagy ellenőrizzék azok ismeretét. 3. Megoldókulcs a gyakorlatokhoz. 4. Betűrendes mutatók: francia és magyar fogalomkörök, francia és magyar szólások – roppant egyszerű és leleményes ez a felsorolás, hiszen mindkét nyelven azonnal megtalálhatók a keresett szólások.

A kiválasztott szóanyagot és a kiinduló kritériumokat a szerző részletesen ismerteti az *Előszó*ban. Eszerint a mai francia nyelv beszélt változatát vette alapul, abból is a leggyakoribb és legproduktívabb (igei és határozói) szólásokat, valamint szóláshasonlatokat. A *Rövidítések* jegyzéke jelzi a földrajzi területeket (Belgium, Svájc, Kanada, francia régió) ahol a szólás él, illetve a stiláris értéket (bizalmas, fesztelen, ironikus, tréfás, választékos, régies, ritka, durva) és a nyelvi szinteket (irodalmi, vulgáris), így könnyen tudjuk kontextusba helyezni a frazeológiai egysége-

ket. A *Jelek* fontos szerephez jutnak, hiszen például jelölik a kiejtést, a gyakoriságot (didaktikai szempontból először a leginkább használt szólásokkal célszerű kezdeni a tanulást, majd amikor e téren már jártasak vagyunk, akkor érdemes áttérni a finomabb, ritkább egységekre), a kulcsszavakat, a témaköröket és fogalomköröket, a vonatokat, a kiegészítő nyelvtani magyarázatokat, a magyarázó jegyzeteket stb.

Újdonság a szótárírás gyakorlatában, hogy ez a kötet a kulcsfogalmakból (*concept-clé*) indul ki (például szerelem, házasság, barátság, család, munka, gazdagság), és ezekhez rendeli a szinonimákat. A kulcsfogalom, azaz a szólások sűrített jelentéstartalma megkülönböztetendő a kulcsszavaktól (*mot-clé*), ami a legfontosabb információs elem a szólásban. Az egyes fejezetekben a kulcsfogalmak rokonértelműsége volt a rendező elv, nem pedig a betűrend, így az egymásra asszociáló szólások kerültek egy csoportba.

Az *Előszó* végén a szerző a fonetikai átírás jeleit tünteti fel, példákkal. Ez utóbbi kategória, a magyarázó jegyzetek, kiemelkedő fontosságú, hiszen itt kapja meg az olvasó azokat a kiegészítő információkat, amelyek elengedhetetlenül szükségesek ahhoz, hogy a szólást saját kulturális közegébe tudja helyezni a nyelvtanuló: argóban használt szó, történeti háttér, híres szereplő korban való elhelyezése és aktivitási területe stb. Egy szócikk/szólás felépítése a következőképp alakul:

mettre la puce à l'oreille (à qqn) **** (a csillagok száma a gyakoriságot jelzi)
= magyarázat francia nyelven
! kultúrtörténeti adatok és érdekességek, jelen esetben végigviszi a jelentés fejlődését az első megjelenéstől, a 12. századtól
~ (vki/vmi vkinek) *bogarat / bolhát tesz / ültet a fülébe*

Rendkívül fontos, hogy a szólások kötelező vonzatait mind a francia, mind a magyar esetében feltünteti a szerző: a nyelvi szótáraknál megszokott rendszert követve igyekszik a le-

hető legtöbb információt megadni az olvasónak, akár nyelvtani kérdésről van szó, akár pedig az egyes helyzetekben megkívánt használatról. Külön kiemelem a legfrissebb jelentésmódosulások feltüntetését, vagy a hamis barátokra tett fontos utalásokat. A szólás magyar megfelelőjénél gyakorta több magyar szólás szerepel, hiszen adott esetben az egyes beszédhelyzetekben különböző ekvivalenst kell használni.

A szócikkek tagolása nagyon szép, kiugrik a vastagon szedett szólás, a civilizációs magyarázatok szedése más karakterrel történt, a magyar megfelelő dőlt betűs. Nemcsak kultúrtörténeti információkkal gyarapodik az olvasó / felhasználó, hanem a tipikus francia gesztusok is bekerültek a kötetbe. A lap alján ismétlésképp megtalálhatók azok a jelek, amelyek segítik a megértést. Nyelvésznek és nem szakembernek egyaránt könnyen kezelhető könyv.

Minden fejezet francia és magyar nyelvű címmel indít, és ugyanazon az oldalon egy igen találó szólás, annak magyar megfelelője és a hozzá tartozó humoros skicc található. Az egyes fejezeteken belül a szólások sorszámozást kapnak, amelynek a többirányú keresés esetén lesz jelentősége. A fejezeteken belüli csoportosítás kulcsfogalmak (bekeretezett mezőben) segítségével történik, ami további segítséget ad 1. a memorizáláshoz, 2. a kereséshez, 3. a fogalomkörök behatárolásához.

A *Bibliográfia* bőséges, tükrözi azt az érlelődési folyamatot, amelyen ez a munka átment. Az általános és frazeológiai szótárak Bárdosi Vilmos nemrég megjelent szótárait is tartalmazzák, valamint számos neves frazeológus (Cellard, Duneton, Rat, Rey, Weil, Mihályi, O. Nagy) korszakalkotó művei mellett a legújabb kiadványokat is (például Bernet-Rézeau és Szemerkenyi könyvét). Az általános frazeológiai munkák sorában megtaláljuk Bárdosi Vilmos tudományos cikkeit, amelyek kutatásainak elméleti leírását tartalmazzák, számos nemzetközileg elismert tudós, mint például Fónagy Iván, Isabel Gonzáles Rey, Gertrud Gréciano tanulmányaival kiegészítve.

A sort frazeodidaktikai munkák zárják, főleg Stefan Ettinger és Robert Galisson művei. Végül pedig internetes forrásokat találunk.

Didaktikai szempontból is érdekes szemügyre venni a kötetet, amely egyaránt hasznos egyéni vagy csoportos tanulás céljára. A gyakorlatok igen széles skálán mozognak, ezúttal már kizárólag francia nyelven: 1. megadott névelő, birtokos személyes névmás vagy prepozíció beillesztése a szólásokba; 2. az oszlopokban megadott számok vagy állatnevek beillesztése a szólásokba; 3. tulajdonnevek beillesztése a szólásokba; 4. a szólás definíciójának hozzárendelése; 5. egy szólás – három definíció, a helyes kiválasztása; 6. három definíció – egy szólás, a helyes kiválasztása; 7. a szólás definíciójának és kulcsszavának megadása; 8. a megadott kulcsszóhoz vagy fogalmi mezőhöz a szólás megtalálása; 9. a szóláshasonlat második felének megtalálása; 10. szöveg fordítása franciára; 11. beszédes rajzokhoz a szólás megtalálása – a kulcsszót segítségként megadja a szerző; 12. kereszt-rejtvény és így tovább. Minden nyelvtanár tudja, milyen nehéz feladatok ezek még magas szintű nyelvtudás birtokában is. A kötet szerzője nem titkolja, hogy a feladatokat leginkább azok számára ajánlja, akik már áttanulmányozták a kötetet. Más megközelítés is lehetséges persze, ebben az esetben megoldókulcs áll rendelkezésre, ahol ellenőrizhető a tényleges tudás.

Ez a kötet több mint negyed évszázada tartó lexikográfiai munka eredménye (az *Előszó* végén a szerző köszönetet mond számos kollégájának és diákjának, akik ötleteikkel segítették e munka csiszolását), természetesen nem jöhetett volna létre külső segítség nélkül (anyanyelvi lektor, tesztelő diák, rajzoló stb.). Mindez szükséges volt e kiforrott és rendkívül precíz munka megszületéséhez. Fontos megemlíteni, hogy ezt a könyvet egyaránt használni forgathatja tanár, egyetemi hallgató vagy a francia nyelv iránt érdeklődő, hiszen világos és közérthető a stílusa. Ez a szólástár tartalmaz kiforrott munka, tipográfiai szempontból pedig igen szép kiadvány.

Hogyan tovább? A lexikográfus munkája nem ér véget a kötet megszületésével. A folyamatos munka eredményeként várjuk a további köteteket, olyan kiadványokat, amelyek frissítik a tudásunkat (jelen esetben talán a főnévi szólások igen széles köre), követik a francia nyelv fejlődését, és új perspektívákat nyitnak meg a nyelvtanuló előtt.

Oszetzky Éva

IRODALOM

- Bárdosi, V. (1986): *De fil en aiguille. Kalandozás a francia szólások világában*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Bárdosi, Vilmos (1997): *Francia–magyar szólásszótár. Tematikus gyűjtemény és gyakorlókönyv*. Budapest: Corvina Kiadó.
- Bárdosi Vilmos (2003, főszerk.): *Magyar szólásszótár*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Bárdosi Vilmos – Karakai Imre (1996): *A francia nyelv lexikona*. Budapest: Corvina Kiadó.
- Bárdosi, V. – de Longueau, J.-Y. (1994): *Petit dictionnaire thématique des locutions françaises*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Bárdosi Vilmos – Szabó Dávid (2007): *Francia–magyar kéziszlótár*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Bárdosi Vilmos

Francia–magyar tematikus szólásszótár

Szólásmagyarázatok és gyakorlatok megoldókulccsal

Budapest: Tinta Könyvkiadó, 2010. 400 p.
ISBN 978-963-9902-36-7

Bárdosi könyvét kezünkbe véve felmerül bennünk a kérdés, hová is lehetne ezt a művet besorolni, és vajon milyen célt szolgál. Szótár, nyelvkönyv, tankönyv vagy egyéb? Elsőre feltűnik a kíváncsi olvasónak, hogy nem egy megszokott, apró betűs, sűrűn szedett szótár-

ról van szó, hiszen már a könyv szerkesztése is sokat mond. Nyitányként a szerző Voltaire *Filozófiai ábécé* című művének az olvasóhoz intézett szavait idézi, melyek arra buzdítják az olvasót, hogy ne oldalról oldalra haladjon a művel, hanem véletlenszerűen felcsapva elmélkedjen a szerző által megidézett gondolatokon. Voltaire szavaival „les livres les plus utiles sont ceux dont les lecteurs font eux-mêmes la moitié”, ami magyarul annyit tesz, hogy „azok a könyvek a leghasznosabbak, melyeknek fele az olvasóban születik meg”.

Nagyon találó ez a párhuzam a két mű között, hiszen Bárdosi tematikus szótárát is hasonló módon érdemes forgatni. A célját, hogy elgondolkodtassa és magával ragadja az olvasót, el is éri: a szótár lapozgatásakor gyorsan elmerülhetünk a szólások rengetegében. A szólásszótár sikeressége részben a gondos, könnyen átlátható szerkesztésen alapszik. Már a könyvborító is arra késztet, hogy felüssük a szótárát: színei Franciaország zászlajára utalnak, így rögtön tudjuk, hogy a francia nyelv áll a középpontban. A borító közepén található illusztráció figyelemfelhívó szerepén túl pedig „in medias res” jelleggel tárja eléink a francia szólások világát. A Franciaország térképén francia városneveket, tájegységeket tartalmazó szólások arra sarkallják az olvasót, hogy azonnal fellapozza a kötetet, és megtudja, milyen az, amikor valaki 'Normand választ ad' (*Il fait une réponse de Normand*) (97–98), vagy 'egyik szeme Párizsra, a másik Pontoise-ra néz' (*Il a un œil à Paris et l'autre à Pontoise*) (50–51).

Bárdosi Vilmos az ELTE Francia Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára, számos francia nyelvészeti szakkönyv és egyetemi tankönyv szerzője, valamint szerkesztője francia–magyar, magyar–francia kéziszlótárnak, jogi szótárnak, magyar szólások és közmondások gyűjteményeinek. A Tinta Könyvkiadó gondozásában kiadott *Francia–magyar tematikus szólásszótár* Bárdosi 1986-ban *De fil en aiguille. Kalandozás a francia szólások világában* címmel megjelent tematikus szólásszótárának (Bárdosi 1986) harmadik, bővített,